

Krótką historia polskiego pieniądza

Okres denarowy

Ok. roku 984 ma miejsce emisja pierwszych denarów **Mieszka I**, których 50 sztuk zachowało się do dziś.

Poniżej denar pierwszego króla Polski **Bolesława Chrobrego** (992-1025)

Bolesław II Śmiały (1042-1082) w roku 1076, jako pierwszy władca Polski powołał do życia 2 mennice państwowe w Krakowie i Wrocławiu, które rozpoczęły bicie na dużą skalę denarów, środka płatniczego. Poprzedni władcy bili monety, które miały charakter raczej reprezentacyjny.

Denar wybity przez Bolesława II Śmiałego

Władysław I Herman (1044-1102)

Denar Władysława I Hermana

Bolesław III Krzywousty (1086-1138)

Brakteat Bolesława Krzywoustego.

Brakteat to moneta tak cienka, że mogła być bita tylko jednostronnie.

Mieszko III (1173-77, 1198-1202)

Brakteat Mieszka III

Mieszko III, był zwolennikiem silnej władzy monarszej. Polityka gospodarcza księcia opierała się na zabiegach, których celem było pomnożenie dochodów, polegające na parokrotnej wymianie monet, psuciu monety czyli wypuszczanie w obieg monety, która zamiast szlachetnych kruszców zawierała dużą domieszkę metali nieszlachetnych i wybijaniu brakteatów.

Kazimierz II Sprawiedliwy (1138-94)

Brakteat Kazimierza II Sprawiedliwego

Władysław Łokietek (1260-1333)

Dukaty (floreny) Władysława Łokietka

Ok. roku 1330 **Władysław Łokietek** wypuścił w obieg pierwsze polskie złote monety – dukaty (floreny).

Okres groszowy

W 1338 roku ma miejsce reforma monetarna przeprowadzona przez **Kazimierza Wielkiego (1310-1370)**. Jako pierwszy władca polski wprowadził monetę groszową (tzw. grosz krakowski). Brak własnych kopalń srebra wymusił ich produkcję z monet obcych, np: groszy praskich. Za czasów Kazimierza nastąpiło pogorszenie jakości monety, co także służyło doraźnemu zyskowi skarbu królewskiego.

Grosz krakowski Kazimierza III Wielkiego

Władysław Jagiełło (1350-1434)

Półgrosz koronny Władysława Jagiełły

Okres złotowy

W okresie panowania **Zygmunta I Starego** (1467-1548) ówczesne stosunki monetarne były skomplikowane z powodu istnienia na terenie północnych ziem Rzeczypospolitej 4 mennic: w Toruniu, Elblągu, Gdańsku i Królewcu. Często praktyką było przetapianie dobrej monety na gorszą, z czego ogromne korzyści czerpały nie tylko wymienione miasta, ale również zakon krzyżacki. Aby temu przeciwdziałać, Mikołaj Kopernik napisał i wygłosił na sejmiku pruskim, który odbył się w marcu 1522 roku w Grudziądzu, traktat o sposobie bicia monety pt. "Modus cudendi monetam" – "O szacunku do monety". To Mikołaj Kopernik sformułował teorię o wypieraniu lepszej monety gorszą, ujętą w traktacie "Monetae cudendae ratio" z 1528 r.

W styczniu 1526 roku Sejm Rzeczypospolitej uchwalił wprowadzenie jednolitej monety w Koronie i Prusach, a w październiku 1526 r. król Zygmunt I Stary podpisał nową ordynację menniczną i ustalił 3 rodzaje monet: denary, ternary i grosze. 6 denarów składało się na ternara. Grosz stanowiły 3 ternary. W następnych latach wprowadzono jeszcze do obiegu grosze potrójne (trzeciaki) i poszóstne (szóstaki). Jednostką obrachunkową stał się 1 złoty odpowiadający 30 groszom.

16 lutego 1528 r. mocą uniwersału królewskiego Zygmunt I wprowadza nową monetę – czerwony złoty. Reforma monetarna to w dużej mierze zasługa Mikołaja Kopernika i głoszonych przez niego teorii monetarnych. Reforma wzmacniała skarb królewski oraz utrudniała fałszerstwa.

Złoty polski

To obrachunkowa jednostka pieniężna równa 30 groszom. Powstała w I poł. XV wieku dla oznaczenia 30 groszy (540 denarów), stanowiących ekwiwalent w srebrze dla złotego dukata, nazywanego czerwonym złotym. Po raz pierwszy złoty polski realnie został wybity za panowania **Zygmunta II Augusta**. Złoty czerwony zwany potocznie dukatem w połowie XVII wieku to 180 groszy. Dla przykład najtańszy koń husarski kosztował ok. 200 czerwonych złotych.

Wartość czerwonego złotego (dukata) przeliczana na monetę srebrną stale w Polsce wzrastała i wynosiła:

32 grosze na początku XVI wieku

58 groszy w końcu XVI wieku

120 groszy ok. 1620

180 groszy w połowie XVII wieku

540 groszy w XVIII wieku

Jak kształtowały się ceny w XVII w.? Cennik właściwy dla Miasta Lublina na rok 1632

Zboża

1 korzec lubelski owsa – 31 groszy

1 korzec lubelski jęczmienia (1616) – 24 grosze

1 korzec lubelski żyta (1611) – 24 grosze

1 korzec lubelski pszenicy (1616) – 34 grosze

1 korzec lubelski grochu (1624) – 150 groszy

1 korzec lubelski tatarski (1624) -160 groszy

Artykuły spożywcze

1 cielak 133 grosze

1 wół (1641) 510 groszy

1 baran 30 groszy

1 zając 24 grosze

1 kura 10 groszy

1 kurczak 5 groszy

1 kapłon 14,5 grosza

1 ćwierć mięsa wołowego 174 grosze

1 kamień łaju 88 groszy
1 kopa serów ok 200 groszy
1 kopa jaj 24 grosze
1 garniec wina (1616) 35 groszy
1 garniec gorzałki 20 groszy
1 garniec piwa (1624) 3 grosze
1 beczka piwa 82 grosze
1 garniec miodu 8 i 1/3 grosza
1 garniec oleju 73 i 2/3 grosza
1 garniec octu 12 groszy

Inne

1 wóz siana (1629) 60 groszy
1 kopa słomy 12 groszy
1 wóz słomy (1628) 30 groszy
1 łokieć płótna (1621) 22 grosze
1 łokieć sukna (1608) 95 groszy
1 kozuch (1641) 120 groszy
1 czapka (1630) 44 grosze
1 para butów (1615) 30 groszy
1 libra papieru (1622) 5 groszy
1 świeca 4 grosze
1 funt saletry 29 i 1/3 grosza
1 kamień prochu 450 groszy
1 wóz drewna opałowego 31 i 1/3 grosza
1 wóz dylów 7 i 2/3 grosza
1 sztuka płatwi 47 groszy
1 sztuka drzewa 45 i 2/3 grosza
1 wóz krokwi 37 groszy
1 wóz łąt (1641) 24 grosze
1 kopa gontów (1624) 8 groszy
1000 cegieł 300 groszy
1 fura gliny 6 groszy
1 fura piasku 15 groszy
1 korzec wapna (1630) 24 grosze
1 pręt kamieni (1622) 36 i 1/3 grosza

1 wóz kamieni (1621) 10 groszy

1 kopa kafli 60 groszy

1 szyna żelaza 12 groszy

1 kopa gwoździ gontowych 3 i 1/3 grosza

1 kopa bretnali 11 groszy

1 siekierka 13 i 1/2 grosza

Stefan Batory (1533-1586)

1578 r. – uruchomienie mennicy w Olkuszu.

5 stycznia 1580 roku Stefan Batory decyduje o ujednoczeniu systemu monetarnego w Koronie i w Wielkim Księstwie Litewskim.

Talar Miasta Gdańska z roku 1577 – wybity podczas oblężenia Gdańska przez wojska Batorego.

Jan Kazimierz (1609-1672)

Dukat koronny podwójny Jana Kazimierza

1659 r. sejm decyduje o biciu szelągów miedzianych zwanych boratynkami.

1663 r. rozpoczęcie bicia nowej monety o nominale 1 złotego (1 zł = 30 groszy) zwany tymfem.

Stanisław August Poniatowski (1764-95)

1766 r. – reforma monetarna Stanisława Augusta Poniatowskiego, założenie Mennicy Polskiej, wprowadzenie nowego systemu monetarnego w Polsce.

W maju 1794 królowi cofnięto przywilej bicia monety, a mennica została przejęta przez Komisję Skarbową.

8 czerwca 1794 – w okresie Insurekcji Kościuszkowskiej Uchwała Rady Najwyższej Narodowej pod tytułem “Ustanowienie Dyrekcji do biletów krajowych, tej obowiązki, walor biletów, kary na fałszerzów i nominację do Dyrekcji osób przypisujące”, daje początek papierowym pieniądзом. Pierwsza partia gotowych biletów skarbowych została wydrukowana w sierpniu 1794 r. Bilety były drukowane w odcinkach po 5, 10, 25, 50, 100, 500 i 1000 złotych polskich. Bilety stawały się prawnym środkiem płatniczym z chwilą zarejestrowania w księgowości Wydziału Skarbowego Rady Najwyższej Narodowej i złożenia na nich własnoręcznych podpisów Komisarzy Dyrekcji Biletów Skarbowych. Następnie bilety były numerowane i stemplowane suchą pieczęcią. Z chwilą pojawienia się w obiegu biletów skarbowych zaczęto odchodzić od monet metalowych, ponieważ nikt nie chciał wydawać reszty w monecie metalowej za pieniądz papierowy. Stąd powstały trudności z obiegiem biletów skarbowych. 17 września 1794 r. podjęto decyzję o druku biletów zdawkowych o nominałach 5-, 10-, 20-groszowych oraz jednozłotowych na ogólną sumę 6 mln złotych polskich. Bilety zdawkowe nie były podpisywane i numerowane. Ogółem wydano 2,4 mln sztuk biletów skarbowych na sumę 10 mln złotych polskich. Pojawienie się biletów skarbowych spowodowało wzrost cen. Ten sam przedmiot miał inną cenę w monecie, a inną w biletach skarbowych. Po zajęciu Warszawy w dniu 5 listopada 1794 r. przez wojska rosyjskie i upadku powstania, wszystkie bilety skarbowe wydrukowane podczas insurekcji przestały być prawnym środkiem płatniczym i utraciły wartość.

Od wieku XIX do współczesności

1810 r. wznowienie działalności mennicy, która bije monety Księstwa Warszawskiego.

1817 – budowa nowego gmachu mennicy w Warszawie, przy ul. Bielańskiej wg. projektu Piotra Aignera. W czasie Powstania Listopadowego mennica pełniła funkcję zakładów zbrojeniowych, a po detronizacji cara w 1831 r. mennica zaczęła bić monety z godłami narodowymi.

1828 r. powstał Bank Polski

Okres I wojny światowej i II Rzeczypospolita

1916 r. utworzono Polską Krajową Kasę Pożyczkową.

1917 r. początek emisji marek polskich.

1924 r. sejm II Rzeczypospolitej uchwalił reformę walutową (tzw. reformę min. Grabskiego), utworzono Bank Polski SA. Wprowadzenie do obiegu złotego, po raz pierwszy dzielonego na 100 groszy a nie 30.

1939 – 1945

15 grudnia 1939 r., w zajętej przez Niemców Polsce, powołano Bank Emisyjny, który został uruchomiony 8 kwietnia 1940 r. w Krakowie. Bank Emisyjny w Polsce (niem. Emissionbank in Polen) – instytucja emitująca pieniądze w Generalnym Gubernatorstwie. Władze okupacyjne zdecydowały, że ważność zachowały przedwojenne banknoty Banku Polskiego z wyjątkiem najwyższych nominałów, stu złotych (z księciem Józefem Poniatowskim) i banknotów pięćsetzłotowych z datą emisji 1919, wprowadzonych do obiegu w 1924 r., które nakazano złożyć do depozytu. Deponowane banknoty stu złotych wprowadzano z powrotem do obiegu ostemplowane czerwonym nadrukiem Generalgouvernement / für die besetzten polnischen Gebiete. Nadruk ten był masowo fałszowany.

Jednocześnie przygotowywano emisję nowych banknotów. Niemcom zależało na utrzymaniu zaufania ludności do waluty i na szybkim uporządkowaniu stosunków pieniężnych na okupowanych terytoriach, co wobec całkowitej ewakuacji Banku Polskiego. Niemcy postanowili pozostawić nazwę złoty i zaproponowali kierowanie nową instytucją emisyjną wiceprezesowi Banku Polskiego, Feliksowi Młynarskiemu. Postawione przez niego warunki, aby napisy na banknotach były wyłącznie polskie i żeby w nazwie banku było słowo Polska, zostały przyjęte i Młynarski, po konsultacjach z podziemiem i za zgodą gen. Sikorskiego, przyjął propozycję kierowania bankiem z tytułem prezydenta. Oprócz centrali w Krakowie bank miał kilkanaście oddziałów w większych miastach GG, najczęściej w dotychczasowych siedzibach Banku Polskiego i zatrudniał głównie byłych pracowników tego banku. Podporządkowany był całkowicie władzom niemieckim i realizował ich politykę polegającą na zwiększaniu ilości pieniądza w obiegu, co obniżało stopę życiową ludności. Finansował również bezpośrednio potrzeby władz Generalnego Gubernatorstwa.

Słynny w okupowanej Polsce banknot "góral"

Banknoty były drukowane w Polskiej Wytwórni Papierów Wartościowych w Warszawie i w Wiedniu. Banknoty nazywano potocznie złotymi krakowskimi lub młynarkami. Na przedniej stronie przedstawiały wizerunki postaci (popiersia), na niektórych również personifikacje. Najwyższy nominał (500 zł) miał na tej stronie wizerunek górala (na odwrotnej – Tatry), stąd potocznie nazywano go góralem.

Banknoty o nominałach 1 zł, 5 zł, 20 zł, 50 zł.

Na podstawie: Historia Polski kalendarium dziejów t. 1, Wikipedia, www.historycy.org.pl